

Xomitov Komiljon Zoitovich,
Toshkent moliya instituti, i.f.d., professor,
e-mail: metro8368@mail.ru

QISHLOQ YOSHLARINI ISH BILAN TA'MINLASHNING SAMARALI TASHKILY MEXANIZMLARI TA'SIRINI ANIQ SOTSIOLOGIK BAHOLASH

Annotatsiya. Ushbu maqolada qishloq yoshlarini ish bilan ta'minlashning mualliflar tomonidan ishlab chiqilgan samarali tashkiliy mexanizmlarining ta'siri aniq sotsiologik baholangan. U asosida qishloq yoshlarini ish bilan ta'minlashning zamonaviy turlari va vositalarini rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish, ishsiz yoshlarni kasbga yo'naltirish, tayyorlash va qayta tayyorlashning muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati ochib berilgan.

Tayanch tushunchalar: qishloq yoshlari, ish bilan ta'minlash, samarali tashkiliy mexanizmlar, ishsizlik, bandlik, aniq sotsiologik baholash, mehnat resurslari, mehnat bozori, raqobatbardoshlik, tadbirkorlik.

Аннотация. В данной статье с социологической точки зрения наглядно оценивается воздействие разработанных авторами эффективных организационных механизмов на обеспечение занятости сельской молодежи. На ее основе раскрывается важное социально-экономическое значение развития современных видов и средств обеспечения занятости сельской молодежи, создания новых рабочих мест, ориентации безработной молодежи на профессию, обучения и переподготовки.

Ключевые слова: сельская молодежь, занятость, эффективные организационные механизмы, безработица, занятость, точная социологическая оценка, трудовые ресурсы, рынок труда, конкурентоспособность, предпринимательство.

Annotation. This article, from a sociological point of view, clearly assesses the impact of the effective organizational mechanisms developed by the authors on ensuring the employment of rural youth. On its basis, the important socio-economic significance of the development of modern types and means of providing employment for rural youth, the creation of new jobs, orientation of unemployed youth towards a profession, training and retraining is revealed.

Keywords: rural youth, employment, effective organizational mechanisms, unemployment, employment, accurate sociological assessment, labor resources, labor market, competitiveness, entrepreneurship.

Kirish. Iqtisodiyotni liberallashtirish sharoitida davlatning eng muhim vazifalaridan biri ijtimoiy-iqtisodiy ziddiyatlarning keskinligini kamaytirish, mavjud muammolarni ehtiyot choralari hisobiga yumshatish va aholi turmush darajasini yaxshilash hisoblanadi. Mazkur ustuvor vazifalarni amalga oshirishda aholining turmush farovonligini yuksaltirishga qaratilgan

ijtimoiy siyosatni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etib, bunda qishloq aholisining ish bilan ta'minlanish darajasini oshirish dolzarb vazifalardan biri sifatida qaraladi.

2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Faol investitsiyalar va ijtimoiy rivojlanish yili"da amalga oshirishga

oid davlat dasturida “aholi o‘rtasida ishsizlikni kamaytirish, odamlarning daromadlarini oshirish, fan va uzluksiz ta’limni rivojlantirish, tibbiy xizmatlar sifatini yaxshilash va ular bilan aholini qamrab olishni kengaytirish, xotin-qizlar va yoshlarni ijtimoiy qo‘llab-quvvatlashni kuchaytirish” ustuvor vazifalar sifatida belgilangan¹.

Maqsad va uni asoslash. Mehnat bozorida teng raqobatlashishga qodir bo‘lmagan ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslarning bir qator toifalari, jumladan, ta’lim muassasalari bitiruvchilari (yoshlar) mavjud. Ular tanlagan kasbi yoki ixtisosligi bo‘yicha ta’lim muassasalarida muayyan nazariy bilimlarni egallaganligiga qaramasdan, zarur malaka va mehnat ko‘nikmalariga ega bo‘lmaganliklaridan mehnat bozorida raqobatbardosh emas. O‘zbekistonda Aholining ish bilan bandligi va mehnatni muhofaza qilish respublika ilmiy markazi tomonidan olib borilgan sotsiologik tadqiqotlar natijasiga ko‘ra, 2018-yilda ishsizlik darajasi 16–30 yoshdagilar o‘rtasida 15,1% ni, 16–25 yoshdagilar o‘rtasida 17,0% ni tashkil etgan².

Qishloq yoshlari mehnat bozorida munosabatga kirishar ekanlar, o‘zlari uchun maqbul ish topish, ish o‘rni, shart-sharoitlari, kasb-kori nufuzi, mehnat jarayonining intensivligi, davomiyligi bilan bog‘liq ijtimoiy, iqtisodiy va huquqiy muammolarga to‘qnash keladilar. Bugungi yoshlarning bozor iqtisodiyoti sharoitlarida jamiyatda o‘z o‘rnini topishi, mehnat bozori talablariga javob berishga tayyorligi o‘ziga xos xususiyatlarga egadir.

Axborot muhitining globallashuvi, yuqori turmush darajasi andozalarining tez va keng tarqalishi yoshlar hayotiy ehtiyojlari muttasil ortib borayotgani holda ularni qondirish imkoniyatlarining cheklanganligi va ular o‘rtasidagi ishsizlik darajasining yuqoriligi sababli yoshlarni munosib ish bilan ta‘minlash bilan bog‘liq ijtimoiy-iqtisodiy va tashkiliy muammolar yanada o‘tkirlashmoqda.

Olimlardan Y.G.Volkov va V.I. Dobrenkov yoshlarning o‘z karyerasi to‘g‘risidagi tasavvurlarini

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили»да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5635-сонли Фармони, 2019 йил 17 январь.

² Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари.

tahlil etar ekanlar, ularning aksariyati o‘zlari uchun iqtisodiyotning xususiy sektorida, chet el firmalari yoki qo‘shma faoliyat bilan shug‘ullanishga moyil bo‘lganlar ko‘pchilik ekanligini ko‘rsatadilar³.

Ayni paytda yoshlarda mehnat motivatsiyasi juda kuchli bo‘lib, ular ish haqi miqdori yuqori bo‘lgan xizmat vazifalarini bajarish uchun qayta malaka oshirishga, kompyuterda ishlashni mukammal egallash, chet tillarni, avtomobil haydashni o‘rganishga tayyorliklari bilan ajralib turadilar.

Tadqiqotning maqsadi tub iqtisodiy islohotlarni amalga oshirish negizida qishloq yoshlarining ish bilan bandligini ta‘minlashning samarali tashkiliy mexanizmlari ta‘sirini sotsiologik baholash asosida qishloq yoshlari ishsizligini kamaytirish bo‘yicha ilmiy asoslangan xulosa va amaliy tavsiyanomalar ishlab chiqishdan iborat.

Ilmiy-tadqiqotning metodologik asoslari va usullari.

Ilmiy-amaliy tadqiqotning metodologik asoslari O‘zbekiston Respublikasining qonunlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlari, Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining ma‘lumotnomalari, sotsiologik tadqiqotlar natijalari va boshqa tegishli normativ-huquqiy hujjatlar hisoblanadi.

Tadqiqotda tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, makroiqtisodiy tahlil, guruhlash, eksperiment, dekompozitsiya, sotsiologik tahlil, innovatsion va integratsion yondashuvlar, yoshlar ishsizligini kamaytirish bo‘yicha xalqaro tajribalar tahlili va aprobatsiyasidan foydalanildi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi. O‘zbekiston qishloq aholisini ish bilan ta‘minlash muammolarini tadqiq etish jarayonida respublikamizning mehnat resurslari bilan ko‘p ta‘minlangan va mehnat resurslari bilan kam ta‘minlangan tanlangan tumanlarida qishloq yoshlarini ish bilan ta‘minlash samarali mexanizmining asosiy ko‘rsatkichlarini so‘rovnoma orqali o‘rganish asosida qishloq joylaridagi yoshlarning ish bilan bandligini ta‘minlash samarali mexanizmini takomillashtirish bo‘yicha iqtisodiy-ijtimoiy-tashkiliy asoslangan tavsiyalar va takliflarni ishlab chiqish aniq sotsiologik tadqiqotlar (tahlillar) o‘tkazishning asosiy maqsadi hisoblanadi.

³ Социология молодежи: учебное пособие / Под ред. проф. Волкова Ю.Г. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001. – С.323.

Mualliflar tomonidan taklif etilgan uslub asosida 2019-yilning 26–31-avgust sanalarida aniq sotsiologik tadqiqotlar o'tkazildi. So'rovnoma bo'yicha mazkur tadqiqotlarning obyektlari qilib Qashqadaryo (Kitob va Shahrisabz tumanlari) va Samarqand (Pastdarg'om va Urgut tumanlari) viloyatining **mehnat resurslari bilan ko'p ta'minlangan** hamda Qoraqalpog'iston Respublikasi (Beruniy va Ellikqal'a tumanlari) va Jizzax (Zarbdor va Paxtakor tumanlari) viloyatining **mehnat resurslari bilan kam ta'minlangan** qishloq tumanlaridagi 1600 dan ortiq 16 yoshdan 30 yoshgacha bo'lgan ishsiz erkak va ayollar (yigit-qizlar) tanlab olindi. Ular 1600 ta so'rovnomaning (100,0%) savollariga to'la javob berdilar. Respondentlarning 57,9 foizi erkak va 42,1 foizi ayollardir, shuningdek, so'rovda ishtirok etganlarning 21,6 foizini 16–17 yoshgacha bo'lganlar, 78,4 foizini 18–30 yoshdagilar tashkil etgan.

Respondentlarning ma'lumoti bo'yicha o'rganilganda ularning 19,1 foizi umumiy o'rta, 44,6 foizi o'rta maxsus, kasb-hunar, 23,8 foizi oliy-bakalavr, 8,4 foizi oliy-magistr va 4,1 foizi diplomli oliy ma'lumotga ega ekanligi aniqlandi.

So'rovnoma o'zbek tilida tuzilib, hosil qilingan dastlabki so'rovnoma ma'lumotlari **"Microsoft Excel"** dasturi yordamida kompyuterda qayta ishlandi. Natijada qishloq joylaridagi yoshlarning ish bilan bandligini ta'minlashning samarali mexanizmini takomillashtirish bo'yicha iqtisodiy-ijtimoiy-tashkiliy asoslangan tavsiyalar va takliflarini o'rganishning ishonchli sotsiologik axborotlari hosil qilindi⁴.

⁴ Холмұминов Ш.Р., Хомитов К.З., Арабов Н.У., Бобаназарова Ж.Х., Абдураманов Х.Х. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг самарали ижтимоий-иқтисодий механизмлари (монография). — Тошкент: "Инновацион ривожланиш наشريёт-матбаа уйи", 2019. — Б. 252.

O'zbekiston Respublikasi tanlangan qishloq hududlari yoshlarining yosh xodim sifatida mehnat faoliyatining qaysi bir tarmog'ida (sohasida) ish bilan band bo'lish istaklari (barcha respondentlarga nisbatan, % da)*

Sabablar	Barcha tumanlar bo'yicha	Shu jumladan:						
		Kitob tumani	Shahrisabz tumani	Pastdarg'om tumani	Urgut tumani	Beruniy tumani	Ellikqal'a tumani	Zarbdor tumani
Qayta ishlash sanoati	13,2	14,0	35,0	17,0	4,5	5,0	6,0	13,5
Qishloq xo'jaligi	13,0	13,0	9,5	10,0	11,5	8,5	7,5	12,0
O'rmon xo'jaligi	5,5	6,0	5,0	9,0	4,5	0,0	0,0	7,0
Transport	6,7	6,5	11,0	9,0	11,5	3,0	4,0	8,0
Aloqa	9,2	14,5	11,5	6,0	4,5	3,0	3,0	11,0
Qishloq qurilishi	5,5	2,5	10,0	5,0	4,5	4,5	0,0	3,5
Savdo	8,4	4,0	7,0	11,0	6,0	14,0	14,0	4,0
Umumiy ovqatlanish	4,7	2,0	3,5	6,0	4,0	7,0	7,0	4,5
Ta'minot, sotuv, tayyorlash	3,8	2,5	0,5	5,0	7,5	8,5	8,5	2,0
Uy-joy va kommunal xo'jaligi	4,2	1,5	1,5	8,0	4,0	7,0	7,0	1,5
Maishiy xizmat ko'rsatish	3,8	5,5	0,0	4,0	7,0	1,5	1,5	6,0
Sog'liqni saqlash	4,3	11,5	1,0	2,0	8,0	5,5	5,5	6,5
Jismoniy tarbiya va sport	3,5	5,5	1,0	6,0	3,0	5,0	5,0	5,0
Ta'lim	4,1	8,0	1,5	0,0	3,5	5,0	5,0	7,0
Madaniyat, san'at	1,2	0,5	0,0	0,0	3,5	1,5	1,5	0,5
Fan va ilmiy xizmat ko'rsatish	1,9	0,0	0,0	0,0	3,5	4,0	4,0	0,0
Moliya, kredit va sug'urta	2,3	1,0	1,5	2,0	2,5	6,0	6,0	2,5
Soliq tizimi	2,3	1,5	0,0	0,0	2,5	5,0	5,0	2,5
Boshqaruv apparati	2,2	0,0	0,5	0,0	4,0	6,0	5,0	1,5
Boshqa sohada	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5
Jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Manba: muallif tomonidan sotsiologik so'rov natijalari asosida hisoblangan.

Tadqiqot o'tkazilayotgan tumanlarda qishloq joylari bo'yicha respondentlarning katta qismi yosh xodim sifatida mehnat faoliyatini iqtisodiyotning qayta ishlash sanoatida (13,2%), qishloq xo'jaligida (13,0%), aloqa (9,2%), savdo (8,4%), transport (6,7%), o'rmon xo'jaligi (5,5%), qishloq qurilishi (5,5%), umumiy ovqatlanish tarmog'ida (4,7%), sog'liqni saqlash (4,3%), uy-joy kommunal xo'jaligi (4,2%), ta'lim (4,1%), ta'minot, sotish, tayyorlash (3,8%), maishiy xizmat ko'rsatishda (3,8%) hamda jismoniy tarbiya va sport (3,5%) sohalarida ko'proq band bo'lishni xohlashadi. Ular moliya, kredit va sug'urta (2,3%), soliq tizimi (2,3%), boshqaruv apparati (2,2%), fan va ilmiy xizmat ko'rsatish (1,9%), madaniyat, san'at (1,2%) va boshqa sohalarida (0,2%) band bo'lishni kamroq istashadi (2-jadval).

Respublikaning barcha tanlangan tumanlarida xuddi ana shunday vaziyat kuzatiladi. Shahrisabz, Pastdarg'om, Kitob, Zarbdor va Paxtakor tumanlarining mehnat faoliyati bilan shug'ullanishni istovchi yoshlari ko'proq qayta ishlash sanoati tarmoqlarida (35,0%, 17,0%, 14,0%, 13,5%, 12,0%) va qishloq xo'jaligida (9,5%, 10,0%, 13,0%, 12,0%, 10,0%) ish bilan band bo'lishni xohlaydilar.

Tanlangan Zarbdor, Shahrisabz, Paxtakor, Kitob va Urgut tumanlarining mehnat bilan band bo'lishni xohlovchi yoshlari esa transport va aloqa (25,5%, 22,5%, 22,0%, 21,0%, 16,0%), savdo, umumiy ovqatlanish, ta'minot, sotish va tayyorlash tarmoqlarining (10,5%, 11,0%, 12,5%, 8,5%, 17,5%) tegishli xo'jaliklarida, shuningdek, Beruniy va Ellikqal'a tumanlarining mehnat bilan band bo'lishni xohlovchi yoshlari ham savdo, umumiy ovqatlanish, ta'minot, sotish va tayyorlash hamda uy-joy kommunal xo'jaligi tarmoqlarida (36,5%, 36,5%) ko'proq ishlashni ma'qul ko'radilar (2-jadvalga qarang).

Qishloq joylarida yoshlarni ish bilan ta'minlashga ta'sir ko'rsatuvchi samarali tashkiliy-iqtisodiy chora-tadbirlardan biri qishloq hududlarida iqtisodiyotning turli sohalariga ishchi kuchiga bo'lgan talabni oshirish hisoblanadi. Ishchi kuchiga, ayniqsa, yosh ishchi kuchiga talabning oshirilishi ish joylarining modernizatsiyalashuvi, kichik biznes, xususiy tadbirkorlikning turli shakllari rivojlanishi, haq to'lanadigan ijtimoiy ishlarning tashkil etilishi, kasanachilik va oilaviy tadbirkorlik faoliyatini kengaytirish hamda qishloq joylarida investitsion muhitni yaxshilash evaziga yangi ish

o'rinlarini tashkil etish orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, bunday yangi ish joylari ish haqi, mehnat sharoiti, ish vaqtining davomiyligi, kasbiy ko'nikmalarini oshira olish va ish joyida karyera qilish imkoniyati hamda boshqa shart-sharoitlari bilan yoshlarni o'ziga jalb qila olishi lozim.

Sotsiologik so'rov jarayonida tanlangan qishloq hududlari yoshlarining yashayotgan hududida iqtisodiyotning qaysi tarmog'ida (sohasida) yangi ish joylari tashkil etilishini maqbul ko'rishi so'ralganda, respondentlarning 19,1 foizi qayta ishlash sanoatida, 11,6 foizi qishloq va o'rmon xo'jaligida, 15,0 foizi transport, aloqa, qishloq qurilishida, 19,3 foizi savdo, umumiy ovqatlanish, ta'minot, sotish, tayyorlash sohasida, 8,8 foizi moliya, kredit va sug'urta, soliq tizimi, 8,6 foizi ta'lim, madaniyat, san'at, fan va ilmiy xizmat ko'rsatishda, 8,3 foizi sog'liqni saqlash, jismoniy tarbiya va sport sohasida, 7,5 foizi uy-joy, kommunal xo'jaligi va maishiy xizmat ko'rsatishda, 1,5 foizi boshqaruv apparatida va 0,3 foizi boshqa sohalar va tarmoqlarda yangi ish joylari tashkil qilinishini maqbul ko'rishlarini bayon etganlar.

Mazkur ko'rsatkichlar barcha tumanlar bo'yicha umumiy so'rovlar natijasini o'zida namoyon etadi va u alohida olingan tumanlar ko'rsatkichlarida ma'lum darajada farq bo'lishini istisno etmaydi.

Shunga ko'ra, ushbu ko'rsatkichlar bo'yicha aniq sotsiologik tadqiqotlar o'tkazilgan barcha tanlangan tumanlarda vaziyat biroz o'zgacha kuzatiladi. Xususan, Shahrisabz, Kitob, Zarbdor, Pastdarg'om va Paxtakor tumanlarining yoshlari ko'proq qayta ishlash sanoati tarmoqlarida (34,5%, 27,5%, 27,5%, 23,5) va qishloq xo'jaligi (7,5%, 14,0%, 14,0%, 9,0%, 11,0%) yangi ish joylarini tashkil qilinishini istasalar, Beruniy, Ellikqal'a, Shahrisabz va Pastdarg'om tumanlarining yoshlari esa savdo, umumiy ovqatlanish, ta'minot, sotish, tayyorlash sohasida (25,0%, 24,0%, 19,0%, 19,0%), Urgut tumani yoshlari ko'proq maishiy xizmat ko'rsatish va qishloq xo'jaligi (18,0%, 7,0%) sohalarida ko'proq yangi ish o'rinlari tashkil etilishini maqbul ko'rishadi (qarang 3-jadval).

O'zbekiston Respublikasi tanlangan qishloq hududlari yoshlarining yashayotgan hududida iqtisodiyotning qaysi tarmog'ida (sohasida) yangi ish joylari tashkil etilishini maqbul ko'rish (barcha respondentlarga nisbatan, % da)*

Sabablar	Barcha tuman-lar bo'yicha	Shu jumladan:							
		Kitob tumani	Shahrisabz tumani	Pastdarg'om tumani	Urgut tumani	Beruniy tumani	Ellikqal'a tumani	Zarbdor tumani	Paxtakor tumani
Qayta ishlash sanoati	19,1	27,5	34,5	23,5	6,5	6,0	7,0	27,5	22,0
Qishloq xo'jaligi	9,5	14,0	7,5	9,0	7,0	7,5	7,5	14,0	11,0
O'rmon xo'jaligi	2,1	3,5	3,5	1,5	2,5	0,0	0,0	3,5	5,0
Transport	5,2	8,0	7,0	7,0	5,5	3,0	3,0	8,0	5,5
Aloqa	4,9	7,5	7,5	3,5	1,5	3,0	3,0	7,5	7,5
Qishloq qurilishi	4,9	3,5	10,5	7,0	6,0	6,5	0,0	3,5	3,5
Savdo	8,8	7,0	8,5	11,0	6,0	11,5	11,5	7,0	6,0
Umumiy ovqatlanish	4,9	3,0	6,0	3,5	3,0	6,0	6,0	3,0	7,0
Ta'minot, sotish, tayyorlash	5,6	4,5	4,5	4,5	4,0	7,5	6,5	4,5	4,5
Uy-joy, kommunal xo'jaligi	3,2	2,0	1,5	3,0	3,0	7,0	8,0	2,0	4,0
Maishiy xizmat ko'rsatish	4,3	3,0	0,5	3,5	18,0	1,5	1,5	3,0	3,5
Sog'liqni saqlash	5,0	5,0	1,5	4,0	6,0	7,0	7	5,0	4,5
Jismoniy tarbiya va sport	3,3	3,0	0,5	3,5	4,5	4,5	4,5	3,0	3,0
Ta'lim	4,8	3,5	1,5	6,0	6,0	8,5	7,5	3,5	2,5
Madaniyat, san'at	1,5	1,5	0,5	2,0	4,0	1,5	1,5	1,5	1,5
Fan va ilmiy xizmat ko'rsatish	2,3	2,0	1,0	0,0	4,0	4,0	4,0	2,0	2,0
Moliya, kredit va sug'urta	6,3	0,5	3,0	5,0	5,5	5,5	5,5	0,5	2,5
Soliq tizimi	2,5	0,5	0,0	1,5	5,5	5,0	6,0	0,5	1,5
Boshqaruv apparati	1,5	0,5	0,5	1,0	1,5	4,5	3,5	0,5	0,5
Boshqa sohada	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,5
Jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Manba: muallif tomonidan sotsiologik so'rov natijalari asosida hisoblangan.

Bozor iqtisodiyoti rivojlangan deyarli barcha mamlakatlar davlat ishi bilan bandlik xizmatini, ishsiz yoshlarning raqobatbardoshligining oshirishini doimo rag'batlantirib keladi. Buning uchun yoshlarning malakasini oshirish bo'yicha bandlik xizmatlari tomonidan turli tadbirlarning amalga oshirilishi, yoshlarning malakasini oshirish yoki yangi kasbga o'rganishi uchun shart-sharoitlar yaratish, ularni o'z **malakalarini oshirish yoki yangi kasb o'rganishni tizimli yo'lga qo'yishi** va shu asosda ularning ish bilan bandligini ham, ushbu xizmatning funksiyalarini amalga oshirishga, shu jumladan, faol ish bilan bandlik siyosatining yuqorida ko'rsatilgan yo'nalishiga yo'naltiriladigan katta miqdordagi mablag'larning o'zini oqlay olishini ta'minlovchi yuqori samarali tuzilmaga aylantirishga intiladi. Bizning fikrimizcha, bu mehnat bozoridagi harakatlarning shaffofligini ta'minlovchi va nafaqat miqdor, balki iqtisodiy ko'rsatkichlar yordamida real qo'shilgan hissa haqida fikr yuritish imkonini beruvchi eng to'g'ri yondashuvdir.

Sotsiologik tadqiqot natijalaridan ko'rish mumkinki, davlat **moliyaviy resurslarning yetishmasligi** tufayli barcha ishlovchi va ishlashni xohlovchi ishsiz qishloq yoshlarini yangi mutaxassislikka yoki malakasini oshirish bo'yicha qayta o'qitish uchun pul mablag'lari bilan ta'minlay olmaydi.

Shu tufayli respondentlarning 81,6% dan ortig'i o'z malakalarini oshirish yoki yangi kasb o'rganishni, davlat (25,0%), yangi ish joyi (17,9%), Bandlikka ko'maklashish jamg'armasi (15,0%), homiylik (11,6%) va ijtimoiy xayriya jamg'armalarining (4,3%) mablag'lari hisobidan o'zlashtirishni istashadi. Atigi 17,2% respondent o'z malakasini oshirish va yangi kasbni egallashni ota-onalari jamg'armasi (10,3%) va shaxsiy jamg'arma (11,8%) hisobidan amalga oshirishni xohlaydi. Respondentlarning 4,1 foizi esa turli mablag'lar evaziga o'z malakalarini oshirish yoki yangi kasbni o'rganishni ko'zda tutishadi (4-jadval).

4-jadval

O‘zbekiston Respublikasi tanlangan qishloq joylarida yoshlarning o‘z malakalarini oshirish yoki yangi kasb o‘rganishni qaysi mablag‘ hisobidan amalga oshirmoqchi ekanligi (barcha respondentlarga nisbatan, % da)*

Qaysi mablag‘ hisobidan amalga oshirmoqchi ekanligi	Qishloq yoshlari, jami	Shu jumladan:	
		erkaklar	ayollar
Davlat mablag‘i	25,0	26,5	22,5
Yangi ish joyi mablag‘i	17,9	18,1	15,3
BKM jamg‘armasi mablag‘i	15,0	17,6	13,8
Homiylar mablag‘i	11,6	9,5	14,2
Ota-ona jamg‘armasi	10,3	8,1	12,8
Shaxsiy jamg‘arma mablag‘i	11,8	9,6	13,7
Ijtimoiy-xayriya jamg‘armalari mablag‘i	4,3	5,5	3,9
Boshqa mablag‘ manbalari	4,1	5,1	3,8

Manba: muallif tomonidan sotsiologik so‘rov natijalari asosida hisoblangan.

Sotsiologik tahlil natijalariga ko‘ra, **“Yoshlarning tashqi mehnat migratsiyasini samarali tashkil etish uchun nimalarga e‘tibor qaratish lozim?”** degan savolga respondentlar quyidagicha javob berdilar:

– mamlakatlar o‘rtasida fuqarolarni ishga yollash bo‘yicha maxsus bitimlarning imzolanishi kerak (30,0%);

– BKMLar tuzilmasida vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun respublika tashqarisiga chiqayotgan fuqarolar bilan ishlash sektorlarining tashkil etilishi (16,4%);

– xorijda ishlashni xohlovchilar uchun aniq axborotlar bilan ta‘minlash bo‘yicha bepul xizmat ko‘rsatilishi (18,2%);

– xorijda ishlashni istovchilar uchun xorijiy tillarga va ishlab chiqarish kasblariga o‘qitish bo‘yicha bepul kurslar tashkil etilishi (18,2%);

– temiryo‘l chiptalari hamda aviachiptalar narxlariga chegirmalar taqdim etilishi (6,5%);

– transport va boshqa xarajatlar uchun tijorat banklaridan imtiyozli kredit olishlariga ruxsat berilishi (8,7%);

– boshqa yo‘nalishda (2,0%) (5-jadval).

5-jadval

O‘zbekiston Respublikasi tanlangan qishloq hududlari yoshlarining tashqi mehnat migratsiyasini samarali tashkil etish bo‘yicha takliflari (barcha respondentlarga nisbatan, % da)*

Takliflar	Barcha tumanlar bo‘yicha	Shu jumladan:						
		Kitob tumani	Shahrisabz tumani	Pastdarg‘om tumani	Urgut tumani	Beruniy tumani	Ellikqal‘a tumani	Zarbdor tumani
Mamlakatlar o‘rtasida fuqarolarni ishga yollash bo‘yicha maxsus bitimlarni imzolash	30,0	31,0	33,0	42,0	23,0	29,5	29,5	21,0
BKMLar tuzilmasida vaqtinchalik mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun respublika tashqarisiga chiqayotgan fuqarolar bilan ishlash sektorlarini tashkil etish	16,4	17,0	28,5	9,0	9,0	17,5	16,5	17,0
Xorijda ishlashni xohlovchilar uchun aniq axborotlar bilan ta‘minlash bo‘yicha bepul xizmat ko‘rsatish	18,2	18,0	22,5	20,5	21,0	14,5	15,5	16,0
Xorijda ishlashni istovchilar uchun xorijiy tillar va ishlab chiqarish kasblariga o‘qitish bo‘yicha bepul kurslar tashkil etish	18,2	21,0	8,5	5,0	23,5	25,0	25,0	16,5
Temiryo‘l va aviachiptalar narxlariga chegirmalar taqdim etish	6,5	4,0	2,5	10,0	11,0	4,5	4,5	11,5
Transport va boshqa xarajatlar uchun tijorat banklaridan imtiyozli kredit olishlariga ruxsat berish	8,7	8,5	5,0	7,0	12,5	9,0	9,0	10,0
Boshqa yo‘nalish	2,0	0,5	0,0	6,5	0,0	0,0	0,0	8,5
Jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Manba: muallif tomonidan sotsiologik so‘rov natijalari asosida hisoblangan.

Yoshlarning **ichki mehnat migratsiyasini** samarali tashkil etish bo'yicha respondentlarning 37,8 foizini ichki mehnat migratsiyasi masalalari bilan shug'ullanuvchi maxsus bo'lim tashkil qilish, 27,8% – hududning ijtimoiy va ishlab chiqarish infratuzilmalarini yaratish, 15,3% – bepul yoki imtiyozli kreditlar asosida uy-joy bilan ta'minlash, 10,0% – mutaxassisligi bo'yicha kafolatlangan ish joyi bilan ta'minlanish, 9,1% – mehnatga mos ravishda ish haqi bilan belgilangan muddatda ta'minlash uchun zarur bo'lgan sharoitlarga e'tibor qaratish lozimligi to'g'risida takliflar bildirishgan.

Hozirgi vaqtda qishloq joylarida hatto o'rta va kam ish haqi to'lanadigan ish joylari ham yetishmaydi. Bu esa yoshlar o'rtasida ishsizlik va ish qidirish muddatlarining ortishiga olib keladi.

Respublikamizning tanlangan qishloq tumanlarida ishga joylashmagan yoshlari "Yosh kadr sifatida ish qidirishda kimlarga murojaat etasiz?" degan savolga 13,8 % i ota-onasiga, 29,3 % i davlat bandlik xizmatiga, 10,4 % i nodavlat bandlik xizmatiga, 9,7 % i gazeta e'lonlariga, 15,7 % i internet veb-saytlariga, 9,7 % i bevosita korxonalarning o'ziga, 8,9 % i tanishlariga murojaat etishlarini bildirganlar.

Ayni vaqtda yoshlarning tadbirkorlik sohalariga ham qiziqishlari ortib bormoqda. Ammo mazkur faoliyatni boshlash uchun ular ko'p hollarda moliyaviy mablag' yetishmasligidan qiynalishmoqda.

Sotsiologik tahlil natijalariga ko'ra, "**Yosh tadbirkorlar banklardan kredit olishida mavjud qiyinchiliklar haqida nima deysiz?**" degan savolga respondentlar quyidagicha javob berdilar:

– yosh tadbirkorlarga bank muassasasi tomonidan kredit berish uchun me'yorida ortiq hujjatlar talab etiladi (32,5%);

– yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan kredit berishda shaffoflik ta'minlanmagan (34,5%);

– yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan yuqori kredit foizi o'rnatilgan (30,0%);

– yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan imtiyozli kredit foizini to'lash muddati qisqa belgilangan (17,8,0%);

– boshqa qiyinchiliklar (3,5%) (qarang: 6-jadval).

6-jadval

O'zbekiston Respublikasining tanlangan qishloq hududlarida yosh tadbirkorlar banklardan kredit olishida mavjud qiyinchiliklar tavsifi (barcha respondentlarga nisbatan, % da)*

Kredit olish qiyinchiliklari turlari	Barcha tumanlar bo'yicha	Shu jumladan:						
		Kitob tumani	Shahrisabz tumani	Pastdarg'om tumani	Urgut tumani	Beruniy tumani	Ellikqal'a tumani	Zarbdor tumani
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan kredit berish uchun me'yorida ortiq hujjatlar talab etiladi	32,5	38,5	41,5	24,5	37,0	27,0	26,0	26,5
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan kredit berilishida shaffoflik ta'minlanmagan	34,5	36,5	39,0	26,0	39,0	36,5	37,5	24,5
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan yuqori kredit foizi o'rnatilgan	17,8	12,0	11,0	28,8	17,5	23,0	23,0	15,5
Yosh tadbirkorlar uchun bank muassasasi tomonidan imtiyozli kredit foizini to'lash muddati qisqa belgilangan	11,7	11,5	6,5	20,7	6,5	13,5	13,5	10,5
Boshqa qiyinchiliklar	3,5	1,5	2,0	0,0	0,0	0,0	0,0	23,0
Jami	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Manba: muallif tomonidan sotsiologik so'rov natijalari asosida hisoblangan.

So'rovnomada ishtirok etgan respondentlarning 61,8 foizi yosh kadr sifatida ishga joylashish masalasida mahalliy Bandlikka ko'maklashuvchi markazga murojaat etganlar. Ular BKM tomonidan

quyidagi asosiy xizmatlar ko'rsatilganini bildiradilar: yangi ish joyi taklif etildi (33,2%), ishsizlar ro'yxatiga kiritildi (21,9%), ishsizlik nafaqasi belgilandi (12,4%), ijtimoiy ish bilan ta'minlandi (12,5%), malaka oshirishga yordam berildi (10,2%), yangi kasb o'rganishga yordam berildi (8,3%) va boshqa xizmatlar ko'rsatildi (1,4%).

Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasining 2018-yil 16-oktyabrda qabul qilingan "Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida"gi O'RQ-501-sonli Qonuniga ko'ra, respublikamizda 88 ta yuridik shaxs Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi ro'yxatidan o'tkazilgan. Ulardan 65 tasiga fuqarolarni xorijga ishga joylashtirish faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziya berilgan bo'lib, bugungi kunda ularning 59 tasi o'z faoliyatini yuritmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligining 25-oktyabr, 2019-yilgi ma'lumotlariga ko'ra, mazkur agentliklar tomonidan 1655 nafar fuqaro chet elga, 77 nafar fuqaro respublikamiz hududida ishga joylashtirildi, 33 838 nafar fuqaroga maslahat xizmati ko'rsatildi. Shu bilan birga, mazkur agentliklar faoliyatida ham ba'zi kamchiliklar ko'zga tashlanib qoldi, xususan, 65 tasiga fuqarolarni xorijga ishga joylashtirish faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziya berilgan agentliklarning 30 tasi shu kunga qadar birorta ham fuqaroni chet elga ishga yubormagan va joylashtirmagan.

Shunday bo'lsa-da, qishloq yoshlarining respublikamizda faoliyat yuritayotgan Xususiy bandlik agentliklari to'g'risida muayyan fikri shakllangan va u biz tomonimizdan o'tkazilgan so'rovnoma o'z aksini topgan. Mazkur sotsiologik so'rovda ishtirok etuvchi qishloq yoshlari "Siz yosh kadr sifatida ishga joylashish maqsadida qanday holatda Kadrlar Agentligi xizmatidan (nodavlat ish bilan bandlik xizmatidan) foydalanishni xohladingiz?" degan savolga: ushbu turdagi bandlik xizmati kafolatlangan ish joyi taklif etsa (22,1%), maqbul ish haqiga ega ish joyini taklif etsa (21,4%), malakali mutaxassislar uchun bo'sh ish joylari bankiga ega bo'lsa (18,5%), qisqa muddatli ish topib bersa (15,6%), ish joyi kafolatlangan bo'lsa (14,1%), yuqori sifatli xizmatlar ko'rsatsa (4,8%),

kasbga tayyorlashning zamonaviy tizimi mavjud bo'lsa (2,0%) va ish joyi haqida to'liq axborotlarga ega bo'lish imkoniyati bo'lsa (1,5 %), yaxshi bo'lishini bildirishgan.

Yoshlarni ish bilan ta'minlash, ish topish va ishga yollanish munosabatlarini amalga oshirishda BKMLar vositachi sifatida mehnat bozorida muhim ahamiyat kasb etadi.

Respondentlar yoshlarni ish bilan ta'minlash uchun qishloq joylaridagi BKM inspeksiyalari quyidagi **asosiy yo'nalishlarda aktiv faoliyat** yuritishlarini ma'qullaydilar: ishsizlarni va bo'sh ish joylarini to'liq va o'z vaqtida hisobga olish (20,4%), har oyda bo'sh ish joylari yarmarkasini o'tkazish (17,0%), ishsizlarni, avvalo, ijtimoiy ehtiyojmand toifalarini ishga joylashtirishga ko'maklashish (11,5%), hududda yagona mavjud bo'sh ish joylari bankini yaratish (10,3%), ishsizlarni kasbga o'rgatish va qayta o'qitishni tashkil qilish hamda yangi kasbga o'rganishga yaqindan yordam berish (9,9%), oilaviy tadbirkorlikni iqtisodiy qo'llab-quvvatlash (8,2%), kasanachilik mehnati va boshqa turdagi ish bilan bandlikni rag'batlantirish (7,1%), ish bilan bandlik xizmati nodavlat sektorini rivojlantirish (6,2%), ish beruvchilar tomonidan mehnatga oid qonun, normativ huquqiy hujjatlarga rioya etishni nazorat qilish (3,8%), ishsizlar uchun ijtimoiy ishlarni tashkil etish (2,9%), ishchi kuchini rasmiy ravishda chetga chiqarishni rag'batlantirish (2,2%) va reklama faoliyatini yaxshilash (0,8%).

Yakuniy qism. Shunday qilib, aniq sotsiologik tadqiqotlar natijalari asosida respublikamizning tanlangan tumanlari qishloq yoshlarini ish bilan ta'minlashning samarali tashkiliy mexanizmining asosiy ko'rsatkichlarini o'rganuvchi yangi axborotlar fondi hosil qilindi. Ular mehnat resurslari bilan ko'p va kam ta'minlangan qishloq hududlaridagi aholi, asosan, yoshlarni ish bilan ta'minlashning samarali tashkiliy mexanizmini shakllantirishga yo'naltirilgan tavsiyalar va takliflar ishlab chiqishda muhim axborot manbalari bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида”ги ПФ-5635-сонли Фармони, 2019 йил 17 январь.
2. Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари.
3. Социология молодежи: учебное пособие. / Под ред. проф. Волкова Ю.Г. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001.
4. Холмўминов Ш.Р., Хомитов К.З., Арабов Н.У., Бобаназарова Ж.Х., Абдураманов Х.Х. Қишлоқ аҳолисини иш билан таъминлашнинг самарали ижтимоий-иқтисодий механизмлари (монография). – Тошкент: “Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи”, 2019.